

Türkiye’de Ergenlerin Duygusal Özerkliklerinin Bazı Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi*

Investigation of Turkish Adolescents Emotional Autonomy in Terms of Some Demographic Variables

Aysel ESEN ÇOBAN**

Başkent Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada, yaş, cinsiyet ve ana-baba birliktelik durumlarının ergen özerkliğiyle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma grubu 2879’u kız, 3163’ü erkek olmak üzere 6061 ergenden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplamak amacı ile Duygusal Özerklik Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında ANOVA ve t-testi kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgularda, duygusal özerklik boyutunda yaş, cinsiyet ve ana-baba birliktelik durumuna göre farklılıklar olduğu görülmektedir. Erkeklerin idealleştirmeme boyutunda, kızların da bağımsızlık boyutunda ortalamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yaş değişkenine göre, idealleştirmeme ve bağımsızlık boyutlarında 14 ve 15 yaşındaki ergenlerin ortalamalarının 18 yaş ergenlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ana-baba birliktelik durumuna göre ise, evli olan ailelerin çocuklarının idealleştirmeme ve bağımsızlık boyutlarında daha fazla duygusal özerklik hissettikleri saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ergenlik, ergenler, özerklik, duygusal özerklik.

Abstract

This study aims to investigate the relationship among age, gender, and parental status with adolescents’ autonomy. The research group consisted of 6061 adolescents including 2879 females and 3163 males. The data collection instrument was the Emotional Autonomy Scale. The data was analyzed by computing t-test and ANOVA in SPSS programme. The findings revealed that dimensions of emotional autonomy demonstrate differences in terms of age, gender, and parental status. There were high mean scores for males in terms of deidealization, similarly females exhibited high mean scores in nondependency dimension. In terms of age, the adolescents of 14 and 15 years of age have higher mean scores than 18 year-olds in deidealization and nondependency dimensions. With respect to parental status, the adolescents whose parents are married feel more emotional autonomy in deidealization and nondependency dimensions.

Keywords: adolescence, adolescents, autonomy, emotional autonomy.

Summary

Purpose

Autonomy is one of the most significant developmental areas in adolescent development. Adolescents tend to drift away from their parents and try to build autonomy at this stage. During adolescence, they try to act independently and make decisions about their own lives. These efforts for independence are conceptualized as autonomy. For many adolescents, development of autonomy is as important as development of identity. According to Noom (1999) autonomy

* Bu araştırma 109K559 No’lu TÜBİTAK projesi kapsamında yapılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Aysel Esen Çoban, Başkent Üni. Eğitim Fak. Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı, cobana@baskent.edu.tr

consists of three dimensions being behavioral, functional and emotional autonomy. Literature reveals that adolescent autonomy is affected by many variables and a great deal of research has been conducted about this topic, though further research is needed. In this respect, the purpose of this study is to investigate adolescent's emotional autonomy (deidealization, nondependency and individuation) and its relationship with age, gender, and status of parents.

Results

The Emotional Autonomy Scale accompanied by a demographic information form was utilized to acquire information on adolescents' emotional autonomy and its relation to age, gender and status of parents. The participants were 6061 adolescents aged between 14 to 18. The mean age was 15.53 (SD=2.29). T-test and ANOVA were computed to analyze the data. The findings revealed that there were significant mean differences between male and female adolescents in terms of deidealization dimension $t(6038) = -5.586, p < .01$, and nondependency dimensions $t(5976.101) = 6.517, p < .01$. The mean score of males ($\bar{X} = 2.687$) in deidealization dimension was higher than girls' mean score ($\bar{X} = 2.589$), however in terms of nondependency, females' mean score ($\bar{X} = 2.594$) was higher than males' mean score ($\bar{X} = 2.489$). In terms of parents' status, the dimensions of deidealization $F(4,6054) = 17.559, p < .01$ and nondependency $F(4,6054) = 5.071, p < .01$ were significantly different. In terms of age, there was a significant mean difference in the dimension of deidealization $F(5,6053) = 10.227, p < .01$ and nondependency $F(5,6053) = 6.562, p < .01$. The adolescents, aged between 14 and 15, had higher mean scores deidealization, nondependency, and individuation dimensions.

Discussion

Autonomy is briefly defined as tendency towards independence toward others. Autonomy plays a crucial role in the development of healthy identity. For that reason, autonomy should be examined and understood carefully. In this study, emotional autonomy (deidealization, nondependency and individuation) and its relationship to age, gender, and status of parents were investigated. The data showed that there were significant mean differences in gender, age, and parental status in terms of deidealization and nondependency dimensions of emotional autonomy. The findings revealed that males have higher mean scores in the deidealization dimension, whereas females have higher mean score in the nondependency dimension. This finding may be interpreted in relation to the fact that males are forced to get mature earlier than females in Turkish culture. However, females are encouraged to be independent in household tasks in accordance with traditional gender roles. Furthermore, they are encouraged to receive education; therefore, such cultural and parental approaches may lead to female nondependency. In terms of parental status, married parents' children have higher mean scores in deidealization and nondependency dimensions. The findings demonstrated that married families provide their children with healthier environment in terms of adolescent development. Age is also an important variable for autonomy. In the early stage of adolescence, significant mean differences were found amongst the adolescents of age 14 and 15 and higher mean scores than later stages amongst adolescents of age 17 and 18. This result may be interpreted in the light of the fact that families are more likely to worry about their children because they may have more tendencies towards bad habits and become friends with wrong people when they grow up.

Conclusion

In this study, emotional autonomy was investigated in relation to age, gender and parental status, and the findings demonstrated that there were significant mean differences between male and female adolescents. Moreover, in terms of age variable, there was a significant mean difference between adolescents of age 14 and 18. It was concluded that the older adolescents get, the less autonomy they exhibit. Parental status also stands as a crucial factor for adolescent's autonomy. Married couples' children were found to possess higher emotional autonomy. This particular study focuses on three variables being age, gender and parental status. Yet, there is a need to

conduct more comprehensive studies focusing on the variables such as parental attachment, peer relations, personality traits, and socioeconomic status. It is obvious that there are many variables which can be related with adolescence autonomy.

Giriş

Ergenlik döneminde kimlik gelişimine paralel olarak ergenlerin başarımları gereken birçok gelişim görevi bulunmaktadır. Bu gelişim görevlerinden biri de özerkliktir. Özerklik, çoğu ergen için yetişkin olabilmenin gerekli bir parçası olan kimlik duygusunu geliştirmek kadar önemlidir (Noom, Dekovic ve Meeus, 2001). Özdemir ve Çok'a (2011) göre ergenlik döneminde yaşanan hızlı fiziksel ve bilişsel gelişimlerin yanı sıra, sosyal ilişkilerin gelişimi ve ortaya çıkan yeni hak ve sorumlulukların sonucu olarak özerklik gelişimi artmaktadır.

Ergenlerin gelişiminde önemli bir yere sahip olan özerklik ile ilgili kavramlar incelendiğinde, alan- yazında geçmişten günümüze bakış açıları ve tanımlamalarda farklılıklar söz konusudur. Yapılan ilk çalışmalarda psikanalitik kuramın da etkisiyle özerklik, aile bağlarından ve kontrolünden kopma olarak ele alınmıştır. Daha sonra, özerklik, aile bağlarından kopmadan, bireyselliğin kazanılması olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise, ergenin aile ile yakın ilişkilerini sürdürerek, özerk olma kavramından bahsedilmektedir (Özdemir ve Çok, 2011). Bu bağlamda Collins, Gleason ve Sesma'nın (1997) yapmış olduğu tanım işlerlik kazanmaktadır. Onlara göre özerklik, ergenlerin aileleriyle ilişkilerini sürdürerek kendi kararlarını almaları ve kendilerini eyleme geçmeye hazırlayabilmeleridir. Kağıtçıbaşı (2005) özerklikle ilgili tanımlamasında aile içi sıkı etkileşim örüntüleri ve çocuk yetiştirme tarzları üzerinde durmuştur. Kağıtçıbaşı, çocuk yetiştirmede ilişkililiğin önemini vurgulayarak, değişen yaşam stilleriyle birlikte çocuklarda özerklik geliştirmenin önemini ortaya koymuştur.

Ergenlerin özerk olabilmeleri, sağlıklı bir kimlik geliştirmede önemli görülmektedir. Ancak özerklik, ergenlerin psikososyal gelişimleri için iki ucu keskin kılıç olarak değerlendirilmektedir (Noom, Dekovic ve Meeus, 1999), çünkü sağlıklı ergenlik gelişiminde özerklik, bir taraftan aile bağlarından kopma olarak tanımlanırken diğer taraftan aile ile ilişkilerin önemi vurgulanmaktadır (Sandhu ve Kaur, 2012). Bu paradoksal süreçte, araştırmacılar aile-çocuk ilişkisinin kalitesine dikkat çekmektedirler. Parker (1983) aile- çocuk bağına devam ettiren iki faktörün altını çizmektedir. Bunlar, bakım (care) ve aşırı korumadır (overprotection). Parker'a göre aile çocuk ilişkisinde en ideal olanı, yüksek düzeyde bakım ve az düzeyde korumacılıktır. Ancak burada dikkat çekici nokta, özerkliğin hem ergenler hem de aileler tarafından farklı yorumlanabilmesidir. Bazı ailelerin çocuklarına verdikleri özerklik, ergenler tarafından yanlış yorumlanmakta ve ergenlerin davranış problemleri geliştirmelerine sebep olmaktadır. Bazı ailelerin de daha fazla özerklik vermek adına çocuklarının üzerinden desteklerini çektikleri görülmekte ve çocuklar yalnız başlarına kalmaktadırlar. Literatürde yaşanan bütün bu karmaşa (complexity), sağlıklı bir ergenlik gelişimi için özerkliğin ilişkili olduğu değişkenlerin kolayca açıklanamayacağını göstermektedir.

Ana-baba ve ergenler tarafından özerkliğin yanlış yorumlanmasının yanı sıra ergenlik çalışmalarında kavramların kullanımında da özensizlikler bulunmaktadır. Çalışmalarda, bağımsızlık ile özerkliğin birbirinin yerine kullanıldığı ve bağımsızlık kavramının özerkliği tanımlayan bir kavram olarak yer aldığı görülmektedir. Bağımsızlık gelişimi özerkleşmenin bir parçasıdır; ancak özerklik, davranışsal olduğu kadar duygusal ve bilişsel yönleri de içerdiği için bağımsızlıktan farklıdır.

Ergenlerin özerklik gelişiminde kültürel farklılıklar da belirleyici olmaktadır (Tung ve Dhillon, 2006; Ferguson, Kasser, Jahng, 2010). Batı kültüründe bireyleşme öne çıkmakta ve ergenin kendi başına karar alması, bireyleşmesi ve aileden kopması desteklenmektedir. Oysa Doğu kültüründe toplulukçu yapı hakimdir ve bağımlılık, aileye sadakat ve boyun eğme desteklenirken özerklikle ilgili konularda ergenlerin cesareti kırılmaktadır (Dasgupta, 1989). Bu durum kültürel bağlamda ele alındığında, bireyin içinde yaşadığı topluma uyum sağladığı ve

özerkliğin algılanış biçiminin ya da aileler tarafından ergenlere uygulanış biçiminin yaşadığı kültüre göre şekillendiği; ergenin uyumunu ve psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkilemediği vurgulanmaktadır (Manzi, Regalia, Pelucchi, Fincham, 2012).

Özerklik gelişimiyle ilgili kuramsal yaklaşımlara bakıldığında, psikoanalitik kuramın öncülerinden Anna Freud (1958) çalışmalarında, ergenlerin çocukluğun yansımaları olan Oedipal duygularıyla baş etmek için ana-babadan uzaklaşmayı seçtiklerini vurgulamaktadır. Bu dönemde ergen ile aile arasındaki çatışmalar artmakta ve bu da ergenin özerk olabilmesi için gerekli görülmektedir. Bu kuramdan farklı olarak sosyal ilişkileri vurgulayan yaklaşımlar da ise, aile içindeki güçlü duygusal bağların yönlendirme ve kontrol içermeyen ana-baba tutumlarının özerkliği desteklediği yönündedir (Ryan ve Lynch, 1989). Day, Peterson-Badali, Shea (2002) ergenlerin annelerinden gördükleri açıklayıcı-otoriter tutumun ergenin özgür irade gelişimine doğrudan katkı sağladığını ortaya koymuşlardır. Açıklayıcı-otoriter tutum içinde olan annelerin çocuklarının, otoriter veya ilgisiz tutum gösterenlere göre özgür irade gelişiminde daha yüksek seviyede olduğunu saptamışlardır. Ayrıca, aşırı korumanın irade gelişiminde çok daha düşük seviyelerde yer aldığı belirlenmiştir. Benzer bir çalışmada Soenens ve Vansteenkiste (2005) özerkliği destekleyici ana-baba tutumunun, okul, sosyal çevre ve iş arama davranışlarına belirgin biçimde katkıda bulunduğunu saptamışlardır.

Araştırmalar, kendilerini özerk hisseden ergenlerin, ana-babaları tarafından yeterli özgürlük verildiğini hisseden ergenler olduğunu göstermektedir (Steinberg, 2007). Özerk ergenler ana-babalarıyla oldukça yakın olduklarını, aileleriyle bir şeyler yapmaktan hoşlandıklarını, anneleriyle ve babalarıyla çok az çatışma yaşadıklarını ve ana-babaları gibi olmak istediklerini belirtmişlerdir (Kandel ve Lesser, 1972). Buna karşın, gergin aile ilişkilerinin ergenlikte özerkliği olumsuz etkilediği görülmektedir (Bomar ve Sabatelli, 1996). Müdahaleci ya da aşırı koruyucu ana-babası olan ergenler; onları depresyona, kaygıya, toplumsal ve sosyal yetersizliğe itebilecek olan sıkıntı yaşayabilmektedirler (McElhaney ve Allen, 2001). Ana-babaların psikolojik kontrolü, ergenin kendini olumsuz değerlendirdiği zamanlarda daha da zararlıdır. Kendilerini iyi hissetmeyen ve aşırı zorlayıcı ana-babası olan ergenler özellikle depresyona karşı savunmasızdırlar (Pomerantz, 2001). Çalışmalar ana-babası boşanmış ergenlerin özerklik gelişim süreçlerinde farklılık olabileceğini de ortaya koymaktadır (Feldman ve Quatman, 1988; Sessa ve Steinberg, 1991). Sonuç olarak, ana-baba tutumlarının ergenin özerklik gelişiminde oldukça önemli olduğu görülmektedir.

İlgili alanyazında, özerkliğin çok boyutlu olduğu vurgulanmaktadır. Noom'a (1999) göre özerklik üç boyuttan oluşmaktadır. Bunlar davranışsal özerklik, işlevsel özerklik ve duygusal özerkliktir. Davranışsal özerklik, kişinin davranışlarını etkin bir şekilde düzenlemesi; işlevsel özerklik, bireyin hedeflerine ulaşmasında çeşitli yaklaşımlar arasından en işlevsel olanı seçmesi ve son olarak duygusal özerklik, ergenin ana-babasından ve akranlarından duygusal olarak bağımsızlaşması anlamına gelmektedir. Steinberg (2007) de üç tür özerklikten söz etmektedir. Bunlar duygusal, davranışsal ve değer özerliğidir. Duygusal özerklik, bireyin özellikle ailesi ile olan yakın ilişkilerindeki değişimlerle ilgili bağımsızlığı içermektedir. Davranışsal özerklik, bağımsız kararlar alma ve onlara uyma kapasitesine karşılık gelmektedir. Değer özerliği ise doğru ve yanlış ile neyin önemli olduğu ve olmadığıyla ilgili bir dizi ilkeye sahip olmayı içermektedir. Yılmaz'ın (2007) yaptığı çalışma sonucunda, gerek anneden gerek babadan algılanan demokratik tutumun davranışsal özerklik ve duygusal özerkliğin gelişiminde etkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca özerkliği destekleyici ana-baba tutumunun davranışsal, duygusal ve değer özerliğine belirgin biçimde katkıda bulunduğu saptanmıştır. Noom, Dekovic ve Meeus (1999) yaptıkları çalışmada, davranışsal, duygusal ve işlevsel özerkliğin anneye, babaya, akranlara bağlanmayla ilişkili olduğunu ve bunların psikososyal uyumluluk göstergesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu uyumluluk, sosyal yeterlilik, akademik yeterlilik, özsaygı, sorunlu davranış tarzı ve depresif ruh halini içermektedir. Morsünbül (2012) de yapmış olduğu çalışmada ergenlik döneminde özerkliğin, ergenlerin ruh sağlığını etkileyen en önemli değişkenlerden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Ergenler, gelişen soyut düşünme becerisi ve felsefi olarak yaşamı sorgulama güdüsü ile ana-baba davranışlarına daha eleştirel yaklaşıma ve onları soyut düzeyde analiz etmeye başlarlar. Ergenliğin sonlarına doğru ana-babalarına duygusal olarak çocukluk dönemlerine kıyasla daha az bağımlılık gösterirler. Yardıma gereksinim duyduklarında hemen ana-babalarına koşmazlar; onları her şeyi bilen, güçlü, hatasız kişiler olarak değerlendirmezler ve onlarla yetişkin gibi iletişime girebilirler. Kendilerini kız ya da erkek arkadaşlarına, ana-babalarından daha fazla bağlanmış olarak hissederler. Tüm bu değişimler duygusal özerkliğin gelişimini gösteren belirtilerdir (Steinberg, 1990 ve Sümer, 2006). Steinberg ve Silverberg, (1986) yaptıkları ölçek çalışmasıyla duygusal özerkliği dört alt boyuttan oluşan bir değişken olarak ele almışlardır. Bu boyutlar sırasıyla ergenlerin ana-babalarını idealleştirmekten vazgeçmeleri (deidealization), kendi sorumluluklarını alabilme ve kendine güvenme dönemi (nondependency), ergenlerin ana-babalarını insan olarak görebilme dönemi (parents as people) ve ana-babalarından farklı bireyler olarak, onlarla kurdukları ilişkiler içinde bireleşmeyi hissetme dönemidir (individuation). Youniss ve Smoller (1985) yaptıkları çalışmada, büyük yaştaki ergenlerin ana-babalarını idealleştirme eğiliminden vazgeçtiklerini ancak ergenlerin ana-babalarını insan olarak görmede sorun yaşadıklarını bulmuşlardır. İdealleştirmeden vazgeçme, duygusal özerkliğin gelişen ilk boyutlarından olurken, ana-babayı insan olarak görme boyutunun genç yetişkinliğe kadar gelişmediği vurgulanmaktadır (Şener, 2007). Bunun yanı sıra ergenlerin ana-babalarından bağımsız olması ve bireleşmesi psikolojik açıdan değerlendirildiğinde farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı yazarlar bağımsızlaşma ve bireleşmenin ergen gelişiminde önemli ve gerekli olduğunu vurgularken, bazı araştırmacılar ana-babayla yakın ilişkisini sürdüren ve kendilerini onlara bağlı hisseden ergenlerin akranlarına göre psikolojik olarak daha sağlıklı olduğunu bulmuşlardır (Chen ve Dornbush, 1998; Mahoney, Schweder ve Stattin, 2002).

Özerklik araştırmalarındaki çalışmalarda özerkliğin yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre incelendiği görülmektedir. Noom ve ark. (2001) çalışmalarında davranışsal ve duygusal özerkliğin yaşa bağlı küçük ama belirgin bir artış gösterdiğini bulmuşlardır. Ön ergenlikten orta ergenliğe kadar, ergenin hedeflerini belirleme isteğinde artış olduğu belirtilmiştir. İşlevsel özerklikte de yaşa bağlı bir artış olmaktadır. Bu konudaki bir diğer çalışmada Lewis (1981) daha büyük ergenlerin daha karmaşık karar verme becerileri gösterdiğini bulmuştur. Yaş ve cinsiyet farklılıklarının ergende özerkliğin oluşmasına etkilerini inceleyen Fleming (2005) ise, özerkliğin istenilme derecesinde cinsiyete bağlı belirgin bir farklılık olduğunu saptamıştır. Bununla birlikte, özerkliğin elde edilmesi adına gösterilen çabanın erkeklerde kızlarda olduğundan çok daha yoğun olduğu belirlenmiştir. Santrock (2012) özerklikteki cinsiyet farklılıklarını, erkeklere kızlardan daha fazla bağımsızlık verilmesi olarak nitelemektedir. Bumpus, Crouter, ve McHale (2001; akt. Santrock, 2012) yaptıkları çalışmada geleneksel cinsiyet rol yönelimi olan Amerikan ailelerinin, erkek çocuklarına kızlara göre daha fazla özerklik verdiği tespit edilmiştir. Tung ve Dhillon'a (2006) göre Hindistan kültüründe erkekler kızlara göre aileleri ile daha fazla çatışma yaşamaktadırlar ve ailenin kurallarını daha zor kabul etmektedirler. Buna karşılık kızlar ailelerine duygusal olarak daha bağımlıdırlar.

Tüm bu çalışmalar ergenlik döneminde özerklik gelişiminin birçok faktöre bağlı olarak değiştiğini göstermekte ve özerklikle ilgili çalışmalarda biyo-psiko-sosyal değişkenlerin etkilerinin de mutlaka göz önünde bulundurulması gereğine işaret etmektedir. Bu çalışmada, Türk ergenlerini temsil edecek geniş bir örnekleme özerklik ile ilişkili olduğu düşünülen yaş, cinsiyet ve ana-baba birliktelik durumları incelenmiş, özerkliğin bu değişkenler bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ergenlerin duygusal özerklikleri, cinsiyet, yaş ve aile birliktelik durumlarını belirlemek amacıyla genel tarama modeli ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama

modeli sadece bir değişkenin incelendiği ya da değişkenlerin tek tek incelendiği modellerdir. İlişkisel tarama modelleri ise iki ya da daha çok sayıda değişken arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla kullanılan modellerdir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini ortaöğretime devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ergenler üzerinde yapılan bir çalışma olması ve ortaöğretime devam eden öğrencilerin gelişimsel olarak ergenlik döneminde yer alması nedeniyle çalışmanın örneklemini ortaöğretim öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu Türkiye’de NUTS-1 (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) düzeyinde tanımlanmıştır. NUTS-1’e göre 12 bölgesel düzey ve her bölgesel düzeyde, o bölgeyi temsil edecek iller bulunmaktadır. Çalışmanın yapılacağı iller bu 12 bölgeden birer ili içerecek şekilde kurayla belirlenmiştir. Belirlenen 12 farklı il: Malatya, Gaziantep, Samsun, Giresun, Erzurum, İstanbul, Çanakkale, Muğla, Bolu, Ankara, Sivas, Burdur’dur. Araştırmada amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İllerde bulunan öğrenci sayısı belli olmadığı için her ilden 4 farklı okul çeşidi (Genel Lise, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi ve Özel Koleji) olmak üzere ve her okuldan 5 şube olmak üzere toplam 20 şubeden veri toplanmıştır. Örneklemi 12 ilden farklı lise ve dengi okullara devam eden 6061 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 2879’u kız (%47.5), 3163’ü (%52.2) erkektir. Öğrencilerin 19’u (%0.3) cinsiyet belirtmemiştir. Grubun yaş aralığı 14 ile 18 arasında değişmekte olup, yaş $\bar{X}$ =15.53’dir (SS=2.29). Öğrencilerin 713’ü (%11.8) sosyoekonomik düzeylerini üst, 4994’ü (%82.4) orta ve 307’si (%5.1) alt olarak belirtmişlerdir. Sosyoekonomik düzeyleriyle ilgili bilgi vermeyenlerin sayısı ise 41’dir (%.7). Bu çalışmada sosyoekonomik düzey yukarıda verilen istatistiksel bilgiler ışığında homojen bir yapı göstermesinden dolayı, araştırmacı tarafından bir değişken olarak incelemeye alınmamıştır. Örneklemde yer alan ergenlerin NUTS-1’e göre dağılımları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.

NUTS-1 Bölgelere Göre Öğrenci Sayıları

Bölgeler	N	%
İstanbul	557	9.2
Batı Marmara (Çanakkale)	452	7.5
Doğu Marmara (Bolu)	672	11.1
Ege (Muğla)	570	9.4
Batı Anadolu (Ankara)	692	11.4
Akdeniz (Burdur)	405	6.7
Orta Anadolu (Sivas)	443	7.3
Batı Karadeniz (Samsun)	482	8.0
Doğu Karadeniz (Giresun)	445	7.3
Kuzeydoğu Anadolu (Kars)	433	7.1
Ortadoğu Anadolu (Malatya)	347	5.7
Güneydoğu Anadolu (Gaziantep)	563	9.3
Toplam	6061	100

NUTS-1’e göre İBBS-1: İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflandırması 1. Düzey’de 12 bölge vardır. İlk 2 hanesi Türkiye’yi simgeleyen ‘TR’ harflerinden oluşmaktadır. 3. hane (1’den 9’a kadar rakam, A’ dan C’ye kadar harf) 1. düzeyde 12 bölge birimlerini simgelemektedir (NUTS - I).

TR1-İstanbul: İstanbul

TR2-Batı Marmara: Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ

TR3-Ege: Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak

TR4-Doğu Marmara: Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova

TR5-Batı Anadolu: Ankara, Konya, Karaman

TR6-Akdeniz: Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Isparta, Mersin (İçel), Kahramanmaraş, Osmaniye

TR7-Orta Anadolu: Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat

TR8-Batı Karadeniz: Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum, Amasya

TR9-Doğu Karadeniz: Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane

TRA-Kuzeydoğu Anadolu: Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan

TRB-Ortadoğu Anadolu: Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari

TRC-Güneydoğu Anadolu: Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ve Deniz (2010) tarafından Türkçeye adaptasyonu yapılmış Duygusal Özerklik Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Aşağıda bu form ve ölçekleri tanıtıcı bilgi yer almaktadır.

Kişisel Bilgi Formu: Oluşturulan Kişisel Bilgi Formu'nda yaş, cinsiyet, sosyoekonomik düzey, aile birliktelik durumuyla ilgili sorular yer almaktadır.

Duygusal Özerklik Ölçeği (DÖÖ): Orijinali Steinberg ve Silverberg (1986) tarafından geliştirilen, 20 maddeden oluşan ve ergenlerin duygusal özerkliğini değerlendirmeyi amaçlayan 4'lü Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğe ilişkin alt boyutlar, "Bir birey olarak ana-baba", "İdealleştirmeme", "Bağımsızlık" ve "Bireyleşme" boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin, orijinal formuna ilişkin toplam Cronbach Alfa değeri .75 bulunmuştur (Steinberg ve Silverberg, 1986). Duygusal Özerklik Ölçeği, Deniz (2010) tarafından Türkçeye çevrilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışması için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, "Bir birey olarak ana-baba" boyutu çıkarılmıştır. Çıkarılan 6 madde sonucunda ölçek 14 madde ve üç boyut olarak test edilmiş ve doğrulayıcı faktör analizi sonucu ölçeğin iyi bir uyum gösterdiği saptanmıştır. Model uyumunun test edilmesi amacıyla, elde edilen Hata Kareler Ortalamasının Karekökü (RMSEA) 0.06, CFI 0.90, GFI 0.93 ve Standardize AGFI ise 0.90 olarak bulunmuştur. Elde edilen uyum indeksleri Duygusal Özerklik Ölçeği'nin üç faktörlü orijinal yapısının Türk örnekleminde geçerli olduğunu göstermektedir. Duygusal Özerklik Ölçeği'nin 1, 3, 8, 11 ve 13. maddeler İdealleştirmeme, yani anne ve babayı bir birey olarak görebilme ve idealleştirmekten vazgeçme, 2, 4, 5 ve 9. maddeler Bağımsızlık başka bir deyişle bireylerin kendi başlarına davranabilme kapasitesi ve 6, 7, 10, 12 ve 14. maddeler ise Bireyleşme alt ölçeğini oluşturmaktadır. Bireyleşme ise kişinin, daha olgun, sorumlu ve daha az bağımlı ilişkiler kurmak adına ana-babaya karşı olan çocuksu bağımlılıktan uzaklaşması anlamına gelmektedir. Maddelerin puanlanması 1 ile 4 arasında yapılmaktadır. Buna göre, Duygusal Özerklik Ölçeği'nin maddeleri "1 = Bana hiç uygun değil, 2=Bana uygun değil, 3=Bana uygun, 4=Bana tamamen uygun" biçiminde 4'lü Likert biçiminde puanlanmaktadır. Ayrıca 4, 6, 10, 12 ve 14. maddeler tersine kodlanmaktadır. Duygusal Özerklik Ölçeği'nin güvenilirliğine ilişkin iç tutarlık katsayıları idealleştirmeme alt ölçeği için .71, bağımsızlık alt ölçeği için .64 ve bireyleşme alt ölçeği için .67 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Çalışmada SPSS 16 paket programından yararlanılarak farklı istatistik teknikleriyle veriler analiz edilmiştir. Veri girişi aşamasında uygun biçimde doldurulmadığı düşüncesi uyandıran formlar dışarıda bırakılmıştır. Ardından normallik ve doğrusallık varsayımının karşılanmasını güçleştiren uç değerler Mahalonobis uzaklık katsayısı kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonunda normallik ve doğrusallık katsayısını bozan veriler çıkarılmış ve kalan 6061 ergene ait veri

üzerinde analiz yapılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde bağımsız değişkenler için betimsel istatistik hesaplamaları yapılmıştır. Varyansların homojen olduğu belirlendikten sonra, ergenlerin duygusal özerkliklerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için t-testi uygulanmıştır. Duygusal özerkliğin yaş ve aile birliktelik durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için de Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. Gruplar arası farklılığı belirlemek amacı ile Games-Howell testi kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmada, duygusal özerkliğin boyutları olan, idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşmeye ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri ile cinsiyet değişkeni açısından farklılıkların belirlenmesi için kullanılan t-testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Bunun yanı sıra, ana-baba birliktelik durumları ve yaş değişkenine göre duygusal özerkliğin boyutları olan idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşme ile ilgili farklılıkları belirlemek için kullanılan ANOVA sonuçları sırası ile Tablo 4 ve Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 3 ve Tablo 5'te ise sırasıyla ana-baba birliktelik durumları ile yaş değişkenine göre ortalama ve standart sapma değerleri gösterilmektedir. Tablo 2'de cinsiyete göre duygusal özerkliğin boyutları olan idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşme ile ilgili t-testi sonuçları verilmiştir.

Tablo.2

İdealleştirmeme, Bağımsızlık ve Bireyleşme Faktör Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	S	sd	t	p
İdealleştirmeme	Kız	2877	2.589	0.676	6038	5.586	.000
	Erkek	3163	2.687	0.679			
Bağımsızlık	Kız	2877	2.594	0.625	5976.101	6.517	.000
	Erkek	3163	2.489	0.621			
Bireyleşme	Kız	2877	2.540	0.621	6038	1.843	.065
	Erkek	3163	2.511	0.628			

Tablo 2'ye göre, çalışmaya katılan öğrencilerin idealleştirmeme faktör puanları cinsiyete göre manidar bir farklılık göstermektedir, $t(6038) = -5.586, p < .01$. Erkek öğrencilerin söz konusu boyuttan aldıkları puanlar ($\bar{X} = 2.687$), kız öğrencilerin aldıkları puanlara ($\bar{X} = 2.589$) göre manidar olarak daha yüksektir. Yine öğrencilerin bağımsızlık faktör puanları cinsiyete göre manidar bir farklılık göstermektedir, $t(5976.101) = 6.517, p < .01$. Erkek öğrencilerin söz konusu boyuttan aldıkları puanlar ($\bar{X} = 2.489$), kız öğrencilerin aldıkları puanlara ($\bar{X} = 2.549$) göre manidar olarak daha düşüktür. Ancak, öğrencilerin bireyleşme faktöründen aldıkları puanlar, t-testi sonucunda cinsiyete göre manidar bir farklılık göstermemektedir, $t(6038) = 1.843, p > .01$. Erkek öğrencilerin söz konusu boyuttan aldıkları ortalama puanlar ($\bar{X} = 2.511$) ile kız öğrencilerin aldıkları ortalama puanlar ($\bar{X} = 2.540$) arasındaki fark manidar değildir ve erkeklerin ortalamaları kızlara göre düşüktür.

Tablo 3.

İdealleştirmeme, Bağımsızlık ve Bireyleşme Puanlarının Aile Birliktelik Durumlarına Göre Betimsel İstatistikleri

Boyutlar	Aile Birliktelik Durumu	n	$\bar{X}$	S
İdealleştirmeme	Evli	5490	2.662	0.671
	Ayrı Yaşıyor	121	2.364	0.701
	Boşanmış	278	2.375	0.732
	Anne veya Baba Dul	156	2.592	0.676
	Evli	5490	2.550	0.620
Bağımsızlık	Ayrı Yaşıyor	121	2.401	0.734
	Boşanmış	278	2.416	0.657
	Anne veya Baba Dul	156	2.473	0.601

Bireyleşme	Evli	5490	2.524	0.623
	Ayrı Yaşıyor	121	2.554	0.680
	Boşanmış	278	2.545	0.653
	Anne veya Baba Dul	156	2.498	0.606

Tablo 3'te İdealleştirmeme, Bağımsızlık ve Bireyleşme boyutlarında alınan puanlara göre aile birliktelik durumlarının ortalama ve standart sapma değerleri incelenmiştir. Yapılan istatistiksel sonuçlar, Duygusal Özerklik Ölçeği'nin İdealleştirmeme alt ölçeğinden alınan ortalama puanların, aile birliktelik durumuna göre değişiklik gösterdiği yönündedir. Bu bağlamda en yüksek idealleştirmeme puan ortalamalarının anne ve babası evli ergenlere ait olduğu ($\bar{X} = 2.662$), en düşük ortalamaların ise anne ve babası boşanmış olan ergenlere ait olduğu ($\bar{X} = 2.375$) görülmektedir. Duygusal Özerklik Ölçeği'nin Bağımsızlık alt ölçeğinden alınan ortalama puanlar, aile birliktelik durumuna göre değişiklik göstermektedir. Tablo 3'te en yüksek bağımsızlık puan ortalamalarının anne ve babası evli ergenlere ait olduğu ($\bar{X} = 2.550$), en düşük ortalamaların ise anne ve babası ayrı yaşayan ergenlere ait olduğu ($\bar{X} = 2.401$) görülmektedir. Yine Duygusal Özerklik Ölçeği'nin Bireysellik alt ölçeğinden alınan puanlar, aile birliktelik durumuna göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. En yüksek bireyleşme puan ortalamalarının anne ve babası ayrı yaşayan ergenlere ait olduğu ($\bar{X} = 2.554$), en düşük ortalamaların ise anne veya babası dul olan ergenlere ait olduğu ($\bar{X} = 2.498$) tespit edilmiştir.

Tablo 4.

İdealleştirmeme, Bağımsızlık ve Bireyleşme Puanlarının Aile Birliktelik Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Manidar Fark
İdealleştirmeme	Gruplararası	31.984	4	7.996	17.559	.000	e-a, e-b
	Gruplariçi	2756.814	6054	.455			
	Toplam	2788.798	6058				
Bağımsızlık	Gruplararası	7.890	4	1.972	5.071	.000	e-b
	Gruplariçi	2354.704	6054	.389			
	Toplam	2362.594	6058				
Bireyleşme	Gruplararası	.632	4	.158	.405	.806	-
	Gruplariçi	2363.856	6054	.390			
	Toplam	2364.488	6058				

e:Evli, a:Ayrı Yaşıyor, b:Boşanmış, d:Anne veya Baba Dul

Tablo 4'e göre, idealleştirmeme boyutundan alınan puanlar arasında ailenin beraberlik durumu bakımından manidar bir farklılık görülmektedir $F(4,6054)=17.559$, $p<.01$. Diğer bir deyişle, idealleştirmeme faktöründen alınan puanlar, ailelerinin beraberlik durumuna göre ergenler arasında manidar olarak farklılaşmaktadır. Manidar farklılığın hangi durumlar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Games-Howell testine göre, ana-babası evli olan ergenler ile ayrı yaşayan ve boşanmış ergenlerin idealleştirmeme puanları manidar olarak farklılaşmaktadır. Duygusal Özerklik Ölçeği'nin bağımsızlık boyutundan alınan puanlara bakıldığında ise, ailenin birliktelik durumuna göre manidar bir farklılık olduğu saptanmıştır $F(4,6054)=5.071$, $p<.01$. Bu manidar farklılığın hangi durumlar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan

Games-Howell testine göre ana-babası evli olan ve ana-babası boşanmış olan ergenler arasında olduğu bulunmuştur. Ancak Duygusal Özerklik Ölçeği'nin bireyleşme alt ölçeğinden alınan puanlar arasında ailenin beraberlik durumu bakımından manidar bir farklılık görülmemektedir, $F(4,6054)=0.405$, $p>.01$. Diğer bir deyişle, bireyleşme faktöründen alınan puanlar, ailelerin beraberlik durumu farklılık gösteren ergenler arasında manidar olarak farklılaşmamaktadır.

Tablo 5.

İdealleştirmeme, Bağımsızlık ve Bireyleşme Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Betimsel İstatistikleri

Boyutlar	Yaş	N	$\bar{X}$	S
İdealleştirmeme	14	479	2.781	0.636
	15	1923	2.687	0.684
	16	2027	2.618	0.686
	17	1293	2.564	0.661
	18	229	2.568	0.676
	14	479	2.620	0.621
Bağımsızlık	15	1923	2.581	0.639
	16	2027	2.516	0.619
	17	1293	2.507	0.601
	18	229	2.412	0.652
	14	479	2.560	0.608
	15	1923	2.518	0.636
Bireyleşme	16	2027	2.523	0.623
	17	1293	2.521	0.619
	18	229	2.529	0.646

Tablo 5'te Duygusal Özerklik Ölçeğinin idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşme alt ölçeklerinin yaş değişkenine göre ortalama ve standart sapma değerleri bulunmaktadır. İdealleştirmeme boyutunda en yüksek $\bar{X}=2.781$ ile 14 yaş öğrencileri sahipken, 17 ($\bar{X}=2.564$) ve 18 ($\bar{X}=2.568$) yaş öğrencilerinin idealleştirmeme boyutundaki ortalamaları en düşüktür. Bağımsızlık boyutunda da 14 ($\bar{X}=2.620$) yaş öğrencilerinin ortalamaları en yüksek, 18 ($\bar{X}=2.412$) yaş öğrencilerinin ortalamaları en düşük olarak hesaplanmıştır. Bireyleşme boyutunda 14 ($\bar{X}=2.560$) yaş öğrencilerinin ortalamaları en yüksekken, 15 ($\bar{X}=2.518$) yaş öğrencilerinin ortalamaları en düşük olarak bulunmuştur.

Tablo 6.

İdealleştirmeme, Bağımsızlık ve Bireyleşme Puanlarının Yaş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Manidar Fark
İdealleştirmeme	Gruplararası	23.362	5	4.672	10.227	.000	14-16, 14-17,
	Gruplariçi	2765.436	6053	.457			14-18, 15-16,
	Toplam	2788.798	6058				15-17,
Bağımsızlık	Gruplararası	12.738	5	2.548	6.562	.000	14-16, 14-17,
	Gruplariçi	2349.856	6053	.388			14-18, 15-16,
	Toplam	2362.594	6058				15-17, 15-18
Bireyleşme	Gruplararası	.877	5	.175	.449	.814	
	Gruplariçi	2363.611	6053	.390			-
	Toplam	2364.488	5058				

Tablo 6'ya göre Duygusal Özerklik Ölçeği'nin idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşme alt ölçeklerinden aldıkları puanlar yaş değişkenine göre ANOVA sonuçlarına bakılmıştır.

İdealleştirmeme boyutunda elde edilen sonuçlar yaş değişkenine göre manidar bir farklılığın olduğunu göstermektedir $F(5,6053)=10.227, p<.01$. Bu farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu bulmak için yapılan Games-Howell testi sonucunda, 14 yaşında olan öğrencilerin ortalamaları 16, 17 ve 18 yaş öğrencilerine göre manidar olarak farklılaşmaktadır. Yine idealleştirmeme boyutunda 15 yaş öğrencilerinin 16 ve 17 yaşında bulunan öğrencilere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bağımsızlık boyutunda ise 14 yaşında olan öğrencilerin 16,17 ve 18 yaşında bulunan öğrencilere göre manidar olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yine 15 yaş öğrencilerinin de 16, 17 ve 18 yaş öğrencilerine göre manidar farklılık gösterdiği bulunmuştur $F(5,6053)=6.562, p<.01$. Ancak duygusal özerkliğin bireyleşme alt ölçeğinde, farklı yaşlarda bulunan öğrenciler arasında manidar bir farklılık bulunmamıştır $F(5,6053)=0.449, p>.01$.

Sonuç ve Tartışma

Özerklik, aile bağlarından kopmadan bireyselliğin kazanılması, ergenlerin kendi kararlarını verebilmeleri olarak tanımlanmaktadır (Collins, Gleason ve Sesma'nın, 1997). Ergenlerin özerk olabilmeleri sağlıklı bir kimlik geliştirmede önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada, ergenlerin duygusal özerklik puanları; cinsiyet, yaş ve ana-baba birliktelik durumlarına göre incelenmiş ve bu değişkenler açısından ergenlerin duygusal özerkliklerinin farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan ergenlerin sosyoekonomik düzey puanları homojen bir yapı göstermesinden ve ergenlerin %82'sinin sosyoekonomik düzeylerini orta olarak tanımlamalarından dolayı, sosyoekonomik düzey bir değişken olarak çalışma kapsamına alınmamıştır. Ayrıca, bölgesel farklılıklar da bu çalışma kapsamında yer almamıştır. Bunun sebebi, birçok çalışmada özerkliğin bölgesel farklılıklardan çok, toplulukçu ya da bireyleşme bağlamında yapılan kültürlerarası karşılaştırmalarla ortaya koyulan farklılıkların bizim ülkemiz için geçerli olmadığı düşünülmektedir. Türkiye, geneli itibari ile toplulukçu ve çocuk yetiştirmede geleneksel bir yapıya sahip bir ülkedir (Çelen ve Çok, 2006).

Cinsiyet değişkenine göre farklılığa bakıldığında, idealleştirmeme boyutunda ve bağımsızlık boyutunda anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Bireyleşme boyutunda ise kız ve erkeklerin ortalama puanları arasında manidar bir farklılık bulunmamıştır. İdealleştirmeme boyutunda erkeklerin kızlara göre ortalama puanlarının, bağımsızlık boyutunda ise kızların erkeklere göre ortalama puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak Tung ve Dhillon'ın (2006) Hintli ergenler üzerinde yaptıkları çalışmada, sadece idealleştirmeme boyutunda kızlar ile erkekler arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulunmuş; diğer boyutlarda kızlar ve erkekler arasında bir farklılık bulunmamıştır. Kızların idealleştirmeme boyutunda aldıkları ortalama puanlar erkeklere göre daha yüksektir. Tung ve Dhillon bu çalışmalarında, kızların erkeklerle karşılaştırıldığında kendilerine güven kazanmaya ve olgunlaşmaya daha erken yaşlarda yönlendirildiğini ifade etmektedir. Bu iki çalışmanın sonuçlarının tutarsızlığı kültürel değerler açısından bakıldığında anlaşılır görünmektedir. Çelen ve Çok'a (2001) göre, kültürel değerler bireylerin fikirlerini, beklentilerini ve sosyal bilincini şekillendirmektedir. Türk kültürü karmaşık bir yapıya sahiptir (Çelen ve Çok, 2006). Bu bağlamda, özünde geleneksel, toplulukçu değerleri barındırırken, son yıllarda eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte ailelerin modern toplumun özellikleri olan bireysellik ve özerkliği de ön plana çıkarttığı görülmektedir. Dolayısıyla ailelerin çocuk yetiştirmede cinsiyet rolleri açısından kız ve erkek çocuklarına kazandırmaya çalıştıkları rollerde de değişiklikler görülmektedir. Geleneksel yapı içinde kız çocuklarının ev hanımlığı ve anneliğe yönlendirilmesi ve hazırlanması esasken, erkek çocuklarının dışa dönük, aktif ve yarışmacı ruhu kazanmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Kağıtçıbaşı, erkek çocuklarının bu şekilde desteklenmesinde ekonomik sebeplerin önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre aileler erkek çocuklarını yaşlılıklarında kendilerine bakacak ekonomik bir güvence olarak gördükleri için erkek çocuklarını daha dışa dönük ve bağımsız yetiştirmektedirler (Akt. Çelen ve Çok, 2001). Son yıllarda bu algı ve çocuk yetiştirme tarzları değişse de yapılan çalışmalar Türk kültüründe geleneksel yapının hâlâ devam ettiği yönündedir (Çelen ve Çok, 2006). Çalışmanın başında vurgulandığı gibi ailelerin çocuk

yetiştirme stilleri ve kolektivizmin hakim olduğu geleneksel yapı ya da bireyselleşmenin hakim olduğu yapı içinde ailelerin kız ya da erkek çocuklarına kazandırdıkları cinsiyet rolleri açısından beklenti ve tutumları değişmekte ve duygusal özerkliği oluşturan boyutlardan idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşme cinsiyete göre farklılıklar göstermektedir. İdealleştirmeme, duygusal özerkliğin gelişen ilk boyutlarından biridir ve bireyleşmenin ilk işaretlerinden biri ergenin ana-babasını idealleştirmekten vazgeçmesidir (Steinberg, 2007). Bireyleşme, ergenlerin daha olgun, sorumlu ve daha az bağımlı ilişkiler kurmak için çocuksu bağımlılığı ana-babadan çekerek, ana-babalarının onlar için bir şey yapmalarını beklemeden seçimleri ve eylemleri üzerinde sorumluluk kabul edebilmeleridir (Josselson, 1980; akt., Steinberg, 2007). Türk ergenlere bakıldığında duygusal özerkliğin bireyleşme boyutunda kızlar ve erkekler arasında farklılık bulunmazken, idealleştirmeme ve bağımsızlık boyutlarında kızlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Kızların erkeklere göre duygusal özerklik açısından bağımsız hissettikleri, erkeklerin de kızlara göre ana-babalarını idealleştirmekten vazgeçtikleri sonucuna varılabilir. Bu konuda daha fazla nicel ve nitel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Aile yapısına göre ANOVA sonuçları, anlamlı farklılığın duygusal özerkliğin İdealleştirmeme ve Bağımsızlık boyutlarında olduğunu göstermektedir. İdealleştirmeme boyutunda farkın evli ana baba ile ayrı yaşayan ve boşanmış ana-babalar arasında olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalamalar da evli ana-babaların çocuklarının, diğerleriyle karşılaştırıldığında ailelerini idealleştirmediklerini göstermektedir. Duygusal özerkliğin bağımsızlık boyutunda ise evli ana-babalar ile ayrı yaşayan ana-babaların çocukları arasında farklılık tespit edilmiştir. Ana-babaları evli olan ergenlerin, ana-babaları ayrı yaşayan ergenlere göre daha fazla bağımsızlık hissettikleri söylenebilir. Çalışmalar ana-babası boşanmış ergenlerin özerklik gelişim süreçlerinde farklılık olabileceğini göstermektedir (Feldman ve Quatman, 1988; Sessa ve Steinberg, 1991). Boşanmış aileye sahip ergenlerin büyüme süreçleri hızlanmaktadır. Steinberg (2007), tek ana-babalı çocukların kendi ayakları üzerinde daha erken yaşlarda durmaya başlaması onların özerklik gelişimlerini destekleyici olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan, Sandhu ve Kaur'un (2012) yaptıkları çalışma da duygusal özerklik ve anababa çocuk ilişkilerinin, ergenlerin problem davranışlarının güçlü bir yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır. Sıcak ve destekleyici aile ilişkilerine sahip ergenlerin problem davranışta bulunma sıklıkları diğer gruplara göre daha az olduğu saptanmıştır. Bu çalışmada elde edilen verilerin sonuçları değerlendirildiğinde ise ana-babası evli ve beraber olan ergenlerin idealleştirmeme ve bağımsızlık boyutlarından aldıkları ortalama puanların farklılık göstermesi ve ortalamaların diğer gruplara göre yüksek olması, ana-babaları evli ve birlikte olan ergenlerin duygusal özerklik geliştirmede başarılı olabileceğini düşündürmektedir. Çoğu tek ana-babalı ailelerde çocukların özerk olmaları, kötü arkadaşlıklar, alışkanlıklar ve davranışlar kazanma ihtimalleri düşünülerek aileler tarafından kısıtlanmaktadır. Bir başka perspektiften de boşanmış bir ailede çocuğun sevgi, koruma, ilgi gibi ihtiyaçları karşılanıyorsa, ergen başarılı bir özerklik geliştirebilmektedir. Dolayısıyla ergenlerin, başarılı duygusal özerklik geliştirmesi, içinde yaşadığı aile ortamında ana-babası ile olan ilişkisinin yakın ve tatmin edici olup olmamasına bağlı olarak değişmektedir. Birçok çalışma özerklik gelişiminin, özellikle bireyleşmenin, ergen üzerinde ana-baba çocuk ilişkisinin yakın olup olmamasına bağlı olarak farklı psikolojik etkiler yarattığını göstermektedir (Steinberg, 2007). Lamborn ve Steinberg, (1993) ve Mahoney, Schweder ve Stattin (2002) yaptıkları çalışmada, ana-babası ile yakın ve bağlı ilişki hisseden ergenlerin, ana-babasından uzaklık ve ayrışma hisseden akranlarına göre psikolojik olarak daha sağlıklı olduklarını vurgulamaktadır (Akt. Steinberg, 2007). Bu çalışmaların sonuçları yorumlandığında, ana-babaların birlikte ya da ayrı olma durumundan çok, çocuk ile ana-baba ilişkisinin niteliği üzerinde durmaktadır. Kağıtçıbaşı (2005) geleneksel toplumlarda sadece özerkliğe değer verilmediğini, ilişkiselliğin bu tip toplumlarda önem verilen bir hedef olduğunu ve özerklikle uyumsuz olmadığını ifade etmiştir. Kağıtçıbaşı, Türk kültürü için hem bireyci hem toplulukçu özellikleri içinde barındıran özerk ilişki benlik görüşünü vurgulamaktadır. Burada önemli olan nokta özerkliğin birçok değişkenden etkilendiğidir. Aile ilişkileri, sosyal çevresi, akran gruplarının desteği ve ergenin kişilik özellikleri ve beklentileri

gibi birçok değişken özerklik gelişiminde etkilidir. Buradan hareketle, özerklik gelişiminde aile ilişkileri, ana-babaya bağlanma, akran ilişkileri gibi değişkenlerin de araştırıldığı çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Duygusal özerkliği etkileyen diğer bir değişken ise yaştır. Yaş ile birlikte ailelerin çocuklarına sağladıkları bağımsızlık artmaktadır. Ancak bazı durumlarda aileler çocuklar büyüdükçe kaygıya kapılarak çocuklarının bağımsızlıklarını kısıtlayabilmektedirler (Steinberg, 2007). Ortaokul çağlarına kadar, aileler çocuklarının arkadaşlarıyla olduğunu bilmeleri yeterli gelirken, lise dönemlerinde hangi arkadaşları ile nerede, ne yapıyor, ne zaman eve gelecekler gibi daha baskıcı ve kısıtlayıcı davranışlar içine girmektedirler (Eccles, 2004). Bu çalışmada 14 yaşında olan ergenlerin idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşme boyutunda ortalamaları 15, 16, 17 ve 18 yaşında olan ergenlere göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yaş değişkenine göre ANOVA sonuçlarına bakıldığında, 14 yaşında olan öğrencilerin ortalamaları 16, 17 ve 18 yaş öğrencilerine göre manidar olarak farklılaşmaktadır. Yine idealleştirmeme boyutunda 15 yaş öğrencilerinin 16 ve 17 yaşında bulunan öğrencilere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bağımsızlık boyutunda ise 14 yaşında olan öğrencilerin 16, 17 ve 18 yaşında bulunan ergenlere göre manidar olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yine 15 yaş ergenlerinin de 16, 17 ve 18 yaş ergenlerine göre manidar farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ancak duygusal özerkliğin bireyleşme alt ölçeğinde, farklı yaşlarda bulunan ergenler arasında manidar bir farklılık bulunmamıştır. Elde edilen bu sonuçlar değerlendirildiğinde Eccles'in (2004) ailelerin yaş ilerledikçe çocukları hakkında endişelerinden dolayı onları kısıtlayarak daha az özerklik verdikleri vurgusu geçerlik kazanmaktadır. Yaşlara göre ergenlerin duygusal özerkliğin, idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşme boyutlarından aldıkları ortalamalara bakıldığında 14 yaşında olan ergenlerin ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç değerlendirildiğinde, ana-babaların çocukları büyüdükçe duygusal özerklik vermede kısıtlayıcı davrandıklarını ve ergenlerin kendilerini özerk hissetmediklerini düşündürmektedir.

Sonuç olarak, özerklik gelişimi birçok değişkenden etkilenmekte ve duygusal özerklik yaş, cinsiyet ve aile birliktelik durumlarına göre farklılıklar göstermektedir. Kız ve erkek ergenlerin özerklik açısından farklılıkları değerlendirildiğinde, idealleştirmeme boyutunda erkeklerin kızlara göre, bağımsızlık boyutunda ise kızların erkeklere göre ortalamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yine yaş değişkenine göre de ergenlerin duygusal özerklikleri arasında farklılıklar görülmektedir. Yaş arttıkça ailelerin çocuklarına sağladıkları özerklik kısıtlanmaktadır. Bu durum, ergenin yaşadığı çevre, kültürel yapı, değerler ve ailenin çocuk yetiştirme tarzlarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ana-baba birliktelik durumuna göre ise evli ailelerin çocuklarının idealleştirmeme ve bağımsızlık boyutlarında daha fazla duygusal özerklik hissettikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, özerklik değişkeniyle ilgili daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte özerklik gelişimini etkileyen faktörlerin nedenselliğini vurgulayan ve açıklayan farklı desenlerde tasarlanan ve yapılan çalışmalara da ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada cinsiyet, yaş ve aile birliktelik durumları ele alınarak Türk ergenlerinin duygusal özerkliğin boyutları olan idealleştirmeme, bağımsızlık ve bireyleşme boyutları açısından farklılaşp farklılaşmadığı tüm Türkiye'yi kapsayacak geniş bir örneklem grubundan veri toplanarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma Türkiye'deki ergenlerin duygusal özerkliklerinin yaş, cinsiyet ve aile birliktelik durumlarına göre bir profil çıkarılmasına yardımcı olmuştur.

Kaynakça

- Bomar, J. & Sabatelli, R. M. (1996). Family system dynamics, gender and psychosocial maturity in late adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 11, 421-439.
- Çelen, N., & Çok, F. (2001). Decisisonal autonomy in Turkish adolescents from parental perspective, X. European Conference of Developmental Psychology, Aug. 22-26, Uppsala, Greece.
- Çelen, N. & Çok, F. (2006). *Adolescents in Turkey*. (In) Routledge International Encyclopedia of Adolescence (Eds: J.J. Arnett). Routledge; NY. 1010-1024.
- Chen, Z., & Dornbusch, S. M. (1998). Relating aspects of adolescent emotional autonomy to academic achievement and deviant behavior. *Journal of Adolescent Research*, 13, 293-319.
- Collins, W. A., Gleason, T. & Sesma, A. (1997). Internalization, autonomy, and relationships: Development during adolescence. In J. E. Grusec, & L. Kuczynski (Eds.), *Parenting and children's internalization of values* (pp. 78-99). New York: Wiley.
- Dasgupta, S. S. (1989). *On the trail of an uncertain dream: Indian Immigrant Experiences in America*. New York: AMS.
- Day, D. M., Peterson-Badali, M., & Shea, B., (2002). Parenting Style as a Context for the Development of Adolescents Thinking About Rights. ED. 464 746, (www.eric.ed.gov).
- Deniz, M. (2010). Ergenlerde Sır Saklamanın Duygusal, Gelişimsel Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eccles, J. (2004). Schools, academic motivation, and stage-environment fit. In R. Lerner and L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology*, New York: Wiley,
- Feldman, S. S., & Quatman, T. (1988). Factors influencing age expectations for adolescent autonomy: A study of early adolescents and parents. *Journal of Early Adolescence*, 8, 325-343.
- Ferguson, Y. L., Kasser, T., & Jahng, S. (2010). Differences in life satisfaction and school satisfaction among adolescents from three nations: The role of perceived autonomy support. *Journal of research on Adolescence*, 21(3), 649-661.
- Fleming, M. (2005). Adolescent autonomy: Desire, achievement and disobeying parents between early and late adolescence. *Australian Journal of Education and Developmental Psychology*, 5, 1-16.
- Freud, A. (1958). Adolescence. *Psychoanalytic Study of the Child* 13, 255-278.
- Kandel, D. B., & Lesser, G. S. (1972). *Youth in Two Worlds*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, 4, 403-422.
- Lewis, C. (1981). How adolescents approaches desicions: changes over grades seven to twelve, and policy implications. *Child Development*, 52, 538-544.
- Mahoney, J. L., Schweder, A. E., & Stattin, H. (2002). Structured after-school activities as a moderator of depressed mood for adolescents with detached relations to their parents. *Journal of Community Psychology*, 30(1), 69-86.
- Manzi, C., Regalia, C., pelucchi, S., & Fincham, F. D. (2012). Documenting domains of promotion of autonomy in families. *Journal of Adolescence*, 35, 289-298.
- McElhaney, K. B. & Allen, J. P. (2001). Autonomy and adolescent social functioning: The moderating effect of risk. *Child Development*, 72(1), 220-235.
- Morsünbül, Ü. (2012). Özerklik ve Ruh Sağlığına etkisi, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 260-278.

- Noom, M. J. (1999). *Adolescent Autonomy: Characteristic and Correlates*. Delft, Eburon.
- Noom, M. J., Dekovic, M. & Meeus, W. H. J. (2001). Conceptual analysis and measurement of adolescent autonomy. *Journal of Youth and Adolescence*, 30, 577-595.
- Noom, M. J., Deković, M., & Meeus, W. H. J. (1999). Autonomy, attachment and psychosocial adjustment during adolescence: A double-edged sword? *Journal of Adolescence*, 22, 771-783.
- Özdemir, Y., & Çok, F. (2011). Ergenlikte Özerklik Gelişimi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 36(4), 152-164.
- Parker, G. (1983). Parental "Affectionless Control" as an antecedent to adult depression. *Archives of General Psychiatry*, 40, 956-960.
- Pomerantz, E. M. (2001). Parent X child socialization: Implications for the development of depressive symptoms. *Journal of Family Psychology*, 15, 510-525.
- Ryan, R. M., & Lynch, J. H. (1989). Emotional autonomy versus detachment: Revisiting the he vicissitudes of adolescence and young adulthood. *Child Development*, 60, 340-356.
- Sandhu, D., & Kaur, D. (2012). Adolescent Problem Behaviour in Relation to Emotional Autonomy and Parent-Child Relationship, *Canadian Social Science*, 8(1), 29-35. DOI: 10.3968/j.css.1923669720120801.1420.
- Santrock, J. W. (2012). *Ergenlik* (Çev. Diğdem Müge Siyez), 14. Basım. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Sessa, F. M., & Steinberg, L. (1991). Family structure and the development of autonomy during adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 38-55.
- Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and outcomes of self-determination in 3 life domains: The role of parents' and teachers' autonomy support. *Journal of Youth and Adolescence* 34, 589-604. doi: 10.1007/s10964-005-8948-y.
- Steinberg, S. (2007). *Ergenlik* (Çev. Figen Çok), Ankara: İmge Kitabevi.
- Steinberg, L. (1990). Autonomy, conflict, and harmony in the family relationship. In S. Feldman & G. Elliot (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (pp. 255-276). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Steinberg, L., & Silverberg, S. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57, 841-851.
- Sümer, N. (2006). Yetişkin Bağlanma Ölçeklerinin Kategoriler ve Boyutlar Düzeyinde Karşılaştırılması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 21, 1-22.
- Sümer, N. (2006). Parental warmth, rejection, and attachment security among Turkish high school students. Paper presented in the invited symposia at the European Association for Research on Adolescence Conference. Antalya, Turkey, 2-7 May 2006.
- Şener, T. (Çev. 2007). *Özerklik*. F.Çok (Yay. Haz.) Ergenlik içinde (orj. Adolescence-L Steinberg-2005). Ankara: İmge Yayınevi.
- Tung, S., & Dhillon, R. (2006). Emotional autonomy in relation to family environment: A gender perspective, *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 32(3), 201-212.
- Yılmaz, Y. (2007). Anne-Baba Tutumları ile İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Başarıları ve Özerkliklerinin Gelişimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Youniss, J., & Smoller, J. (1985). *Adolescent relationships with mothers, fathers and friends*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zetlin, A., & Murtaugh, M. (1990). Whatever happened to those with borderline IQs? *American Journal on Mental Retardation*, 94(5), 463-469.